

„Így kellett határoznunk...” – Mosonmagyaróvár város utcanévváltoztatásai a pártállami diktatúra idején (1945-1963)

Készítette: Gulyás Kristóf

PPKE BTK Történelem MA szakos hallgató

Az utca-és közterületnevek 20. századi alakulását szemlélve – leginkább Közép-és Kelet-Európában – gyorsan feltűnhet azok gyors cserélődése. A probléma alapvetően kettős jellegére **Póty János** mutatott rá *Terek és nevek – Köztérelnevezések a szimbolikus politika tévútjain* című, a Történelmi Szemle hasábjain megjelentetett előadásában.¹ Meglátása szerint, noha a közterületnevek cserélése kétségkívül gyors és olcsó eszköze az emlékezetpolitikának és narratívaépítésnek, az utcák és közterek neveinek elsődleges funkciója a településen belüli tájékozódás segítése, melyet csak akkor tud betölteni, amennyiben legalább viszonylagos stabilitás jellemzi.² Azonban a 20. században végbement tragédiák és az első világháború végével megjelenő totalitárius diktatúrák rendkívül sokszor írták felül egy-egy állam, nemzet emlékezetpolitikáját, gyakran egymással szöges ellentétben álló narratíva-rendszereket építettek fel rövid idő alatt.

Ugyanakkor hiba lenne, ha ezeket a totalitárius narratívákat állandónak, mozdíthatatlannak vélnénk – csak „Vezér” személyén és a Párt aktuális irányvonalán múlt az, hogy ki esett ki a narratívából, és ki emelkedett be oda.³ Ez ráadásul mind az élő, mind a halott hősökre vonatkozott – míg előbbiekre per, internálás, kivégzés várt, utóbbiakra egyfajta modernkori *damnatio memoriae*, ami egyet jelentett szobrainak ledöntésével, a nevét viselő közterületek megváltoztatásával, adott esetben képekről való kiretusálással, valamint a felelősség áthárításával.⁴

Kutatásom középpontjában alapvetően két szempont állt – egyrészt igyekeztem meghatározni, hogy a címben szereplő nyugat-magyarországi város tanácsa milyen

¹ Póty János: „Terek és nevek. Köztérelnevezések a szimbolikus politika tévútjain” In: *Történelmi Szemle*, 2012. 1. szám, 161-173.

² Póty János: „Terek és nevek. Köztérelnevezések a szimbolikus politika tévútjain”, 2012, 161-162.

³ Lásd.: Hannah ARENDT: *A totalitarizmus gyökerei*, ford. Braun Róbert, Seres Iván, Erős Ferenc, Berényi Gábor. Budapest: Európa Kiadó, 1992. 281-284, valamint Robert CONQUEST: *Kegyetlen évszázad*. ford. Árokszállási Zoltán. Budapest: Kairosz Kiadó, 2003, 98-99.

⁴ Robert CONQUEST: *Kegyetlen évszázad*, 99.

emlékezetpolitikai narratívák, célok mentén szerkesztette át a város utcanévhálózatát, másrészt kapcsolódási pontokat kerestem a helyi tanács és a központi vezetés narratívaépítése között. Ez utóbbi alatt nemcsak a magyar pártállam magyar példaképeit kell érteni – a helyi narratívában a magyar „kommunista szentek” mellett hangsúlyosan (sok szempontból hangsúlyosabban) voltak jelen a nemzetközi munkásmozgalom hősei (a városon keresztülhaladó legfontosabb, nemzetközi út például Leninről, az ipartelepre vezető forgalmas, munkások által használt út Nikosz Beloianiszról, a legfontosabb csomópont pedig Sztálinról lett elnevezve). Harmadik kutatási célként igyekeztem azt is megállapítani, hogy a városi tanács mily mértékben igyekezett megfelelni aktuálpolitikai céloknak, törekvéseknek – hogyan módosította az általa bevezetett utcaneveket.

Kutatásom során Mosonmagyaróvár közgyűlésének jegyzőkönyveire, majd 1950 után a Városi Tanács Végrehajtóbizottságának üléseinek jegyzőkönyveire támaszkodtam. Próbáltam megkeresni az ülések háttérdokumentumait is, de az 1950 utáni VB ülések esetén ez nem sikerült. Szintén felhasználtam **Gyopár Ferenc** helytörténész *Mosonmagyaróvár utcatörténete* című, gépiratban maradt munkáját, melyet a mosonmagyaróvári Huszár Gál Városi Könyvtár Helyismereti Gyűjteményében őriznek. A kommunista diktatúra emlékezetpolitikájával kapcsolatban **Hannah Arendt** és **Robert Conquest** munkáira támaszkodtam, a helytörténeti adatok rendszerváltoztatást követő részéhez pedig **Beregszászi Balázs** *Mosonmagyaróvár közterületi névváltozásai a rendszerváltás óta* című tanulmányából jutottam hozzá. Formailag **Ungváry Krisztián** és **Tabajdi Gábor** közös, *Budapest a diktatúrák árnyékában – Titkos helyszínek, szimbolikus terek és emlékhelyek a fővárosban* című munkáját használtam fel mintaként.

Tanulmányom két nagyobb részből áll: első felében a Mosonmagyaróvárt érintő átnevezési hullámokat mutatom be, különös tekintettel az általam vizsgált időszakra, második felében néhány konkrét ügycsoportot fogok bemutatni, elemezni.

El-és átnevezési hullámok Mosonmagyaróváron a 20. században

Mosonmagyaróvár városát is több el-és átnevezési hullám érte a 20. század folyamán. Az első Magyaróváron, 1928-ban zajlott le, amikor „Trianon-utcákat” (az egykori Moson vármegye fontosabb településeiről elnevezett utcákat) építettek be az utcahálózatba. Ezek az

ipartelep környezetében létrejövő lakóövezet új utcái voltak, tehát az első hullám szigorúan új nevek adására szorítkozott. Ezek az utcák beleillettek a korabeli revizionista közgondolkodásba is. Ez az elnevezési hullám az akkor még önálló Mosont nem érintette.

A második hullám 1939-ben zajlott le, amikor tárgyalásos úton egyesült Moson és Magyaróvár. Az egyesített városban azonban több olyan utcanév is volt, melyek azonos nevűek voltak (pl.: Levente utca, Cserkész utca). Hogy a félreértéseket elkerüljék, a város vezetése egyes utcáknak új nevet adott. Ez tehát elsősorban a szakmai szempontok által dominált elnevezési hullám volt. Ideológiai szempontú átnevezést csak egyet találunk – a Magyar utcát Horthy Miklós utcára változtatta a városvezetés.⁵

Gyökeresen más képet mutat az 1945 és 1963 között lezajló harmadik hullám. Ennek a hullámnak a részletes elemzését lentebb fogom tárgyalni. Komoly kérdés volt számomra, hogy ezt a meglehetősen hosszú, 18 évig tartó jelenséget tekinthetem-e egy egész folyamatnak, vagy esetleg helyesebb lenne több hullámot megkülönböztetnem. Az átnevezési indokokat olvasva arra a következtetésre jutottam, hogy nem lehet jelentős különbséget tenni az 1948 előtti, 1956 előtti, vagy akár az az utáni évek között – azok szóhasználata eltérő, tartalmuk azonban oly mértékben hasonlít, hogy nem láttam szükségesnek, hogy külön kezeljem őket.

A város fejlődése hozta magával a negyedik hullámot, mely az 1970-es évek végén bontakozott ki. Az új városközpont építésével új utcák és közterületek kaptak nevet. Ekkor már megfigyelhető egyfajta enyhülés is – erre talán a legjobb példa az, hogy Széchenyi István neve visszakérül a város közterületnevei közé. A róla elnevezett utcát 1950-ben nevezték át Szabadság útra, majd 1951-ben Lenin útra.⁶

A rendszerváltás két hullámot hozott magával. Az új, Fideszes városvezetés irányításával megkezdődött a közterületnevek felülvizsgálata. Több közülük átnevezésre került (a teljesség igénye nélkül így járt a Lenin-út, a Beloianisz-út, a Kapu Lajos tér, a November 7-e tér). A felülvizsgálat azonban nem volt teljes (megmaradt többek között a Marx Károly utca és az Engels Frigyes utca is). Mivel 1994-től 2006-ig az MSZP irányította a várost, a közterületnevek felülvizsgálata félbeszakadt. 2006-ban az MDF-Fidesz szövetség önkormányzati győzelme után az új városvezetés újraindította az 1994-ben megszakadt

⁵ GYOPÁR Ferenc: *Mosonmagyaróvár utcatörténete* (gépirat). Huszár Gál Városi Könyvtár Mosonmagyaróvár, Helyismereti gyűjtemény. Lezárva: 1995. 44.

⁶ Mosonmagyaróvár Megyei Város Képviselőtestületi Közgyűlési Jegyzőkönyve (továbbiakban: VKT), Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson -Sopron Megye Győri Levéltárának Mosonmagyaróvári Fiókleveletára (továbbiakban: GYMSGYL) XXII.601/6 1950. április 13-i ülésének jegyzőkönyve.

folyamatot, melynek hatására a legtöbb pártállami diktatúrához köthető közterületnév átnevezésre került.⁷

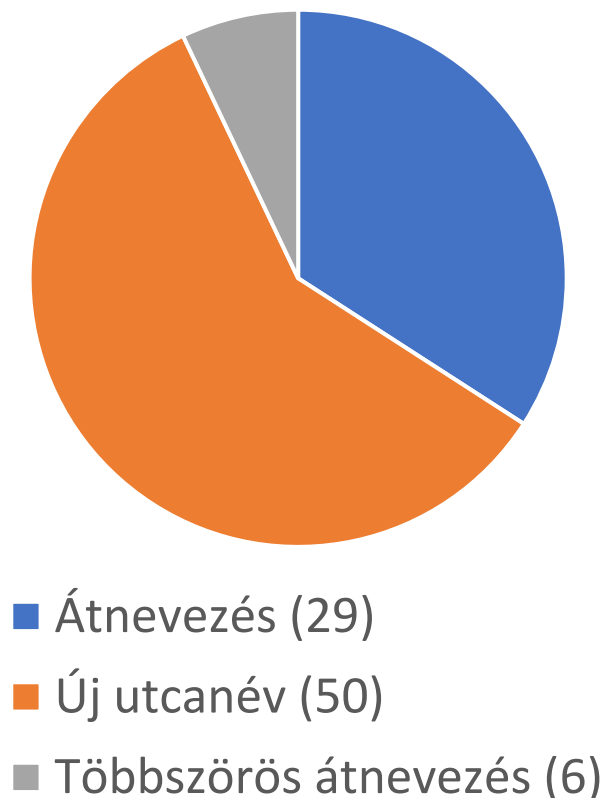
Az 1945-1963-as névváltoztatási hullám

Az 1945-1963-as névváltoztatási hullám egyszerre volt elnevezési és átnevezési hullám, mely sok tekintetben más képet mutat, mint az előtte, vagy az utána következő hullámok. Egyrészt ez a hullám tartott a legtovább – több, mint 18 éven keresztül, egészen a Kádár-rendszer stabilizálódásáig. Messze ez a legintenzívebb átnevezési hullám, 85 el-és átnevezésre kerül sor ez idő alatt – ez megközelítőleg évi 5 új utcanevet jelent, ami magas szám. Ennek oka egyfelől az új utcanevek nagy száma (50 db), mely a város rohamos növekedésére vezethető vissza; másfelől az átnevezések kiugró száma – összesen 35 átnevezésre került sor, ebből 6 esetben egy, már a világháború utáni városvezetés által megváltoztatott utca-vagy közterületnév került cserélésre. Ez utóbbi szám jól mutatja, hogy mennyire gyorsan tudott változni a központi vezetés politikai narratívája.⁸

⁷ A témában megjelent tanulmányt Beregszászi Balázs segédlevéltáros, helytörténész jegyzi. lásd.: BEREGSZÁSZI Balázs: „Mosonmagyaróvár közterületi névváltozásai a rendszerváltás óta”, In: BÖRÖNDI Lajos (szerk.): *„Város a Lajta partján. Mosonmagyaróvár”*, (Feketeerdő: BmegB Könyv-és Lapkiadó, 2008) 103-117.

⁸ Ezzel kapcsolatban példaképpen lásd: a Sztálin-tér történetét feldolgozó részt.

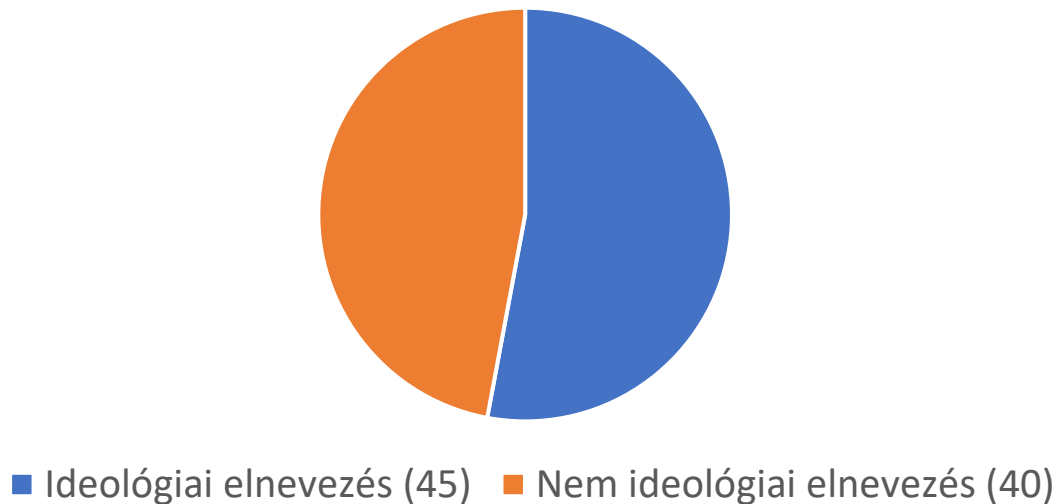
Elnevezések megoszlása típusuk szerint (összesen:85)

1. ábra: Utcanévváltoztatások megoszlása típusuk szerint (1945-1963)

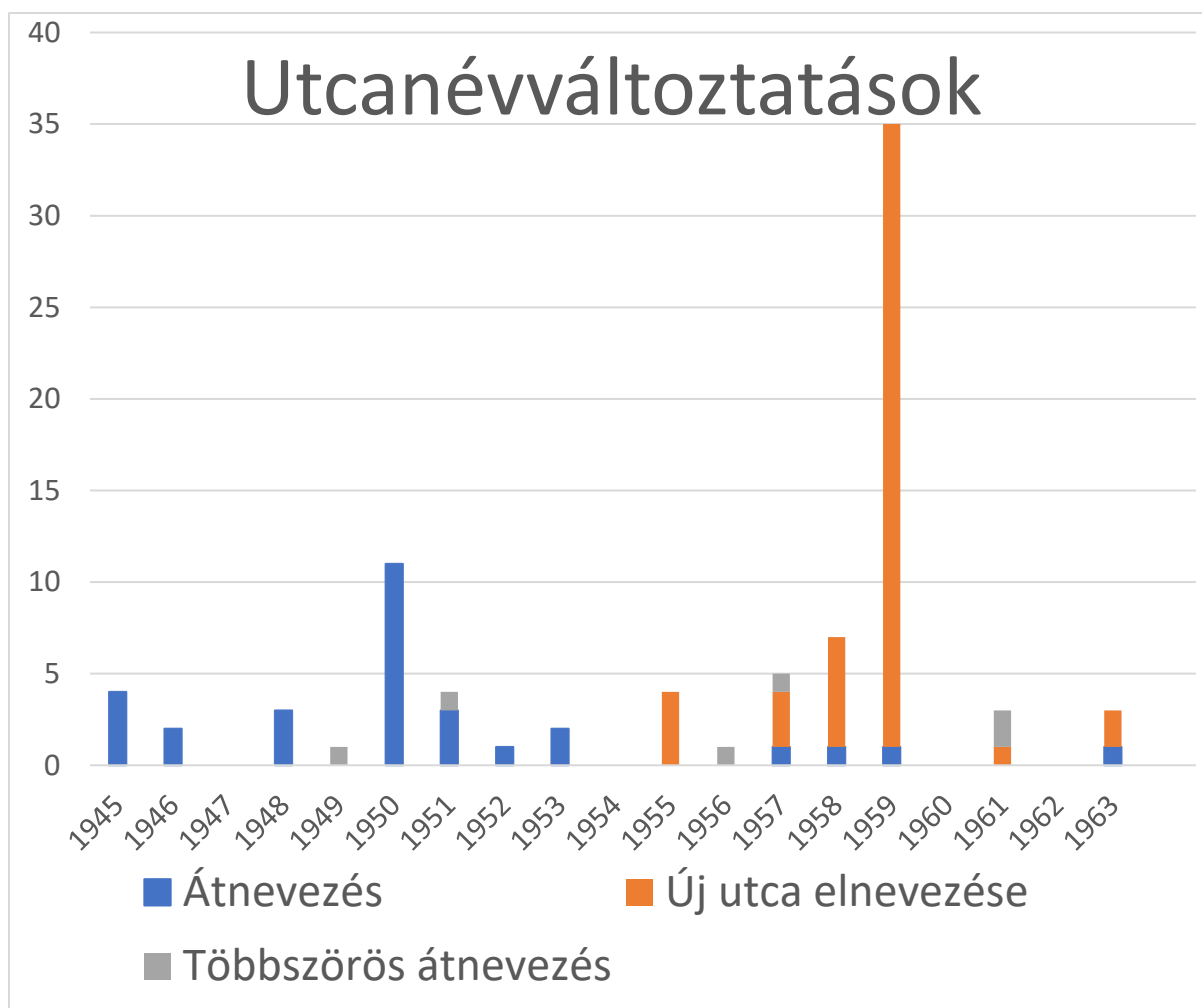
Kutatásaim alapján a 85 új utcanév közül 45 nevezhető ideológiai indíttatásúnak – a szám lehet magasabb, hiszen csak olyan utcákat vettem számításba, melyeknél vagy dokumentálhatóan kimutatható ideológiai szándék, vagy az adott személy életpályája erre nyomós indokot ad. Több olyan utcanévvel is találkoztam, melyek gyanúra adhatnak okot, de források hiányában ezeket nem számítottam bele ebbe a csoportba (például kérdéses, hogy Kandó Kálmán – helyi kötődés híján – milyen megfontolásból kapott utcát).

Elnevezések megoszlása indíttatásuk szerint

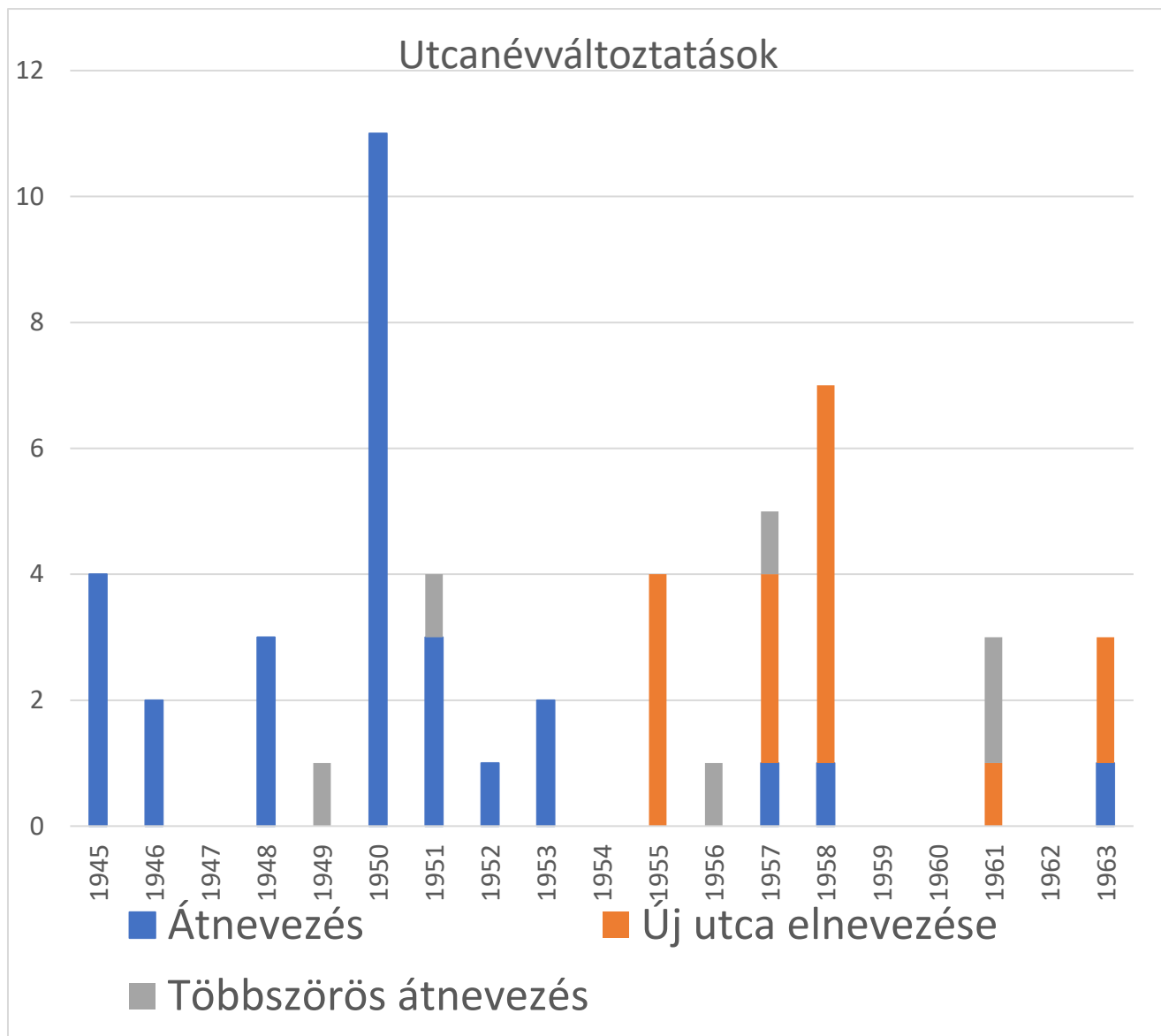

2. ábra: Az utcanévváltoztatások megoszlása indíttatásuk szerint (1945-1963)

Noha fentebb írtam, hogy ideológiai indíttatások alapján nem láttam szükségesnek ezt az elnevezési hullámot további részekre bontani, ha típusuk (új név és névváltoztatás) szerint vizsgáljuk meg a 85 névváltoztatást láthatjuk, hogy 1955-ig az átnevezések, utána pedig az új utcák elnevezési dominálnak. Ennek valószínűleg két oka volt: egyrészt 1955-re a „rendszeridegen” közterületnevek többségét már kirootálták az utcahálózathoz; másrészt a város fejlődése a negyvenes évek végén és az ötvenes évek elején még nem tette szükségessé az új utcák kialakítását. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy ez csak részben lehetett igaz – az 1959-es elnevezési dömping arra utal, hogy már az előző években is szükség lett volna új utcák kialakítására, ugyanakkor a város vezetése ezzel csak az 1959-es népszámlálás során szembesült.

3. ábra: Utcanévváltoztatások típusainak időbeni eloszlása Mosonmagyaróváron (1945-1963)

4. ábra: Utcanévváltoztatások típusainak időbeni eloszlása Mosonmagyaróváron (az 1959-es kiugró adat nélkül)

Érvek, indokok, ideológia

Az érveket és indokokat a Városi Képviselőtestületi és a Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának ülésein készült jegyzőkönyvek tartalmazzák – a döntést megelőző viták kivonatában, valamint a határozatban találhatók meg. Kutatásom első feladata volt, hogy az érveket csoportosítsam, melyet következő módon végeztem el:

1. tartalmuk alapján ideológiai és nem ideológiai érvekre (ugyanakkor gyakori volt az is, hogy egy ideológiai indíttatású névváltoztatást nem ideológiai érveléssel okolták meg).⁹

⁹ 1959-ben, egy elnevezési dömping alatt 3 ülés alatt 35 utcának adtak új nevet különösebb indoklás nélkül (sem a vita kivonatában, sem a véghatározatban nem szerepelt ideológiai érv, ugyanakkor valószínűsíthető, hogy Gorkij és Frankel Leó neve ideológiai megfontolásból került fel a listára). Lásd: GYMSGYL, XXIII.527/10 Városi Tanácsának Végrehajtó Bizottságának (továbbiakban: VT VB) 1959. július 3. ülésének jegyzőkönyve

2. beterveztők alapján (végrehajtói tanácsi tag egyéni beterveztésére, a végrehajtói tanács kollektív beterveztésére, valamint lakossági beterveztésre). Gyakran előfordult, hogy egy tanács tag terjesztett be egy névváltoztatási kérelmet, de az a határozatban már úgy jelent meg, mintha lakossági beterveztésről lett volna szó.¹⁰

Kutatómunkám kezdetekor nem kételkedtem abban, hogy az ideológiai érvek előbb-utóbb megjelennek a jegyzőkönyvekben, ugyanakkor meglepett, hogy ez sokkal korábban megtörtént, mint ahogyan azt gondoltam. Az első ilyen ügyet 1945-ben tárgyalta meg a képviselőtestület, mely során a Horthy Miklós utcát és a Frigyes királyi herceg útját változtatták meg (előbbinek visszaadták a Magyar utca nevet, utóbbi pedig a Szabadság út elnevezést kapta)¹¹.

Ezt követően az időben előre haladva egyre erősebb propagandaüzenetek fogalmazódtak meg a Képviselőtestületben, majd a Végrehajtói Bizottságban. Néhány konkrét példát hoznék ennek bizonyítására:

1. 1946-ban dr. Révy Dezső képviselőtestületi tag – a német lakosság kitoloncolásának „megkoronázásaként” – javaslatot tett a német nevű utcák összeírására, azok megváltoztatása céljából.¹²
2. 1949-ben a város – csatlakozva az MDP Sztálin hetvenedik születésnapja alkalmából meghirdetett országos programhoz – a Régi-vámház teret Sztálin térre nevezte át. Az ünnepélyes avatási beszédből nem hiányozhattak – és nem is hiányoztak – az ideológiai jelszavak sem¹³.

¹⁰ Erre talán a legjobb példa Beloianisz elvtárs ügye. A jegyzőkönyv szerint a javaslat így hangzott: „Harmati elvtárs javasolja, hogy a Gyári utat nevezzük el Beloianisz elvtársról, azért, mert ott dolgozónk nagy része nap-nap után megfordul, és így mindig eszükbe jut Beloianisz elvtárs hősi élete és fokozódik a gyűlöletük gyilkosai ellen.” Ellenben a véghatározatba már így került be: „Elhatározzuk [...] hogy a közóhajok eleget téve [...] a tanácsülés nevezze el a jelenlegi gyári utat Beloianisz elvtárs nevére.” Lásd: GYMSMGYL, XXIII.527/3. VT VB, 1952. április 2-i ülésének jegyzőkönyve.

¹¹ GYMSMGYL, XXII.601/1. VKT 1945. szeptember 24-i ülésének jegyzőkönyve. Részlet a rendkívüli közgyűlés jegyzőkönyvéből: „A helybeli politikai pártszervezetek megbeszélésein, továbbá a sajtóban felmerült az az óhaj, hogy a város utcáinak nevét meg kell változtatni. A politikai pártok az utcanévváltoztatások ügyében közös beadvánnyal fordultak a polgármesterhez, melyben javasolják a következő utcanévváltoztatást: Horthy Miklós utca helyett: Magyar utca, [...] Frigyes kir. herceg ut [helyett]: Szabadság út.”

¹² GYMSMGYL, XXII.601/2. VKT 1946. június 12-i ülésének jegyzőkönyve. Részlet a javaslatból: „De itt maradtak a svábok nevét viselő némethangzású utcanévek. Tehát, hogy még a látszata sem forogjon fenn annak, hogy itt még svábok vannak, utasítsa a képviselőtestület a polgármester urat, az érintett utcanévek összeírására és a tanács változtassa meg jó magyar hangzású nevekre.” A véghatározatba a javaslat, mint a „sváboktól megtisztító folyamat következményeként” jelenik meg.

¹³ GYMSMGYL, XXII.601/5 VKT december 21-i ülésének jegyzőkönyve. Részlet a rendkívüli ülés jegyzőkönyvének szövegéből: „Mosonmagyaróvár megyei város képviselőtestülete [...] elhatározza, hogy a Régi-vámház teret Sztálin térnek nevezi el [...] hogy hirdesse örökké városunk lakosságának forró szeretetét a magyar nép nagy barátja Sztálin generalisszimusz [...] iránt.”

3. 1950-ben a Végrehajtóbizottság a Károly főhercegről elnevezett Károly utcát Marx Károly utcára, az Ostermayer Károly utcát Malinovszkij utcára nevezte át¹⁴.
4. a Majoroki út Béke útra való átnevezés 1953-ban. Ez volt az első olyan átnevezés, amikor a kommunista ideológia egy jelszava került megjelenítésre.¹⁵

Ezek az átnevezések jól kigondolt logika mentén zajlottak. Megállapítható, hogy az újonnan berendezkedő kommunista államhatalom az utcanevek „frontján” is tudatosan jelölte ki megjelentetendő politikai üzeneteit – akárcsak ellenfeleit, mint ahogyan azt a társadalomban tette. A megváltoztatandó utcanevek között szerepelt valamennyi

1. egyházhoz kapcsolódó
2. „rendszeridegen elemről” (tőkésekről, vállalkozókról, nagybirtokosokról, uralkodói család tagjairól) elnevezett
3. a szocialista társadalmi renddel összeegyeztethetetlen fogalmak nevét viselő
4. német személyek nevét viselő

utcanevek. A helyi pártvezetés egyáltalán nem titkolta céljait, érvelésében többször is megjelent az a törekvés, hogy az utcahálózat nevein keresztül is a tökéletes szocialista társadalmat tükrözze. Arra, hogy a központi narratívához mily mértékben próbált igazodni a vezetés, három példát hoznék:

1. A Sztálin-teret a vizsgált időszakban ötször nevezték át, mindig az éppen aktuális politikai viszonyokhoz igazodva (1948-ban, 1949-ben, 1956-ban, 1957-ben, 1962-ben).
2. Rohamos léptekben (és a központi narratívához szorosan kapcsolódva) épült ki a helyi Ságvári Endre kultusz.¹⁶
3. A „[...] mert ilyen nevű utca még nincs városunkban” érv folytonos megjelenése az jegyzőkönyvekben. Ez az első olvasatra komolytalannak tűnő érv talán a legbeszédesebb,

¹⁴ GYMSMGYL, XXII.601/6 VKT 1950. június 22-i ülésének jegyzőkönyve. Az indoklás szerint: „Így kellett [nekünk] határoznunk, mert a régi utcanevek a régi kizsákmányoló társadalmi rendszer tőkéseire és korhadt, rothadó társadalmára emlékeztet. Az új utcanevek demokratikus fejlődésünket bizonyító és az emberi haladó harcoló valóban nagy humanisták nevét örökíti meg.”.

¹⁵ GYMSMGYL, XXIII.527/4 VT VB 1953. március 18-i ülésének jegyzőkönyve. A jegyzőkönyv szerint „a VB titkár jelenti, hogy [...] Iván Dénes igazgató javasolta a Majoroki út nevének megváltoztatását „Béke” útra. [...] kérelme indokolt, mert az új iskolát építő társadalmi munkájuk szorosan kapcsolódik békeharcunkhoz. Horváth Ferenc elvtárs ugyancsak javasolja az utca nevének megváltoztatását, mert azáltal megszabadul az ottani lakosság az ottani városrész idejétmúlt nevétől.”

¹⁶ Ságvári Endréről utcát és kultúrházat is elneveztek az '50-es években. Id.: GYMSMGYL, XXII.601/6

hiszen több, állami kultusszal rendelkező kommunista hőst ezzel az érveléssel támogatva iktattak be a mosonmagyaróvári utcahálózatba.¹⁷

Ugyanakkor a helyi tanács meglehetősen sok elméleti és gyakorlati problémával is küszködött.

Egyrészt a központi narratíva szerint eljáró helyi pártelit nem ismerte fel az utcanevek helyi pozitív (!) beágyazottságának fontosságát (vagy, ha fel is ismerte, nem tulajdonított neki jelentőséget), mellyel megszilárdíthatta volna az új neveket felvonultató utcahálózatot. Másik fontos probléma volt, hogy az utcaneveket a kommunista ideológia szemszögéből vizsgáló tanács gyakran félreértelmezte az egyes utcanevek valódi jelentését, legtöbbször sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonítva nekik, mint ahogyan az ténylegesen indokolható lett volna.¹⁸

Elméleti probléma mellett a városi tanácsnak egy gyakorlati problémával is meg kellett küzdenie: a város (az 1919-es direktórium tagjait leszámítva) híján volt a helyi kommunista hősöknek. Ez nem jelentette azt, hogy a városnak ne lett volna baloldali múltja – a gondot az jelentette, hogy ez a baloldali múlt a keresztényszocializmushoz és a szociáldemokráciához kötődött. A városi tanács két módon próbálta betölteni ezt az ideológiai űrt: egyrészt a nemzetközi munkásmozgalom tagjairól, másrészt olyan nem kommunista, de előképnek tekintett személyekről nevezték el utcákat, akik valamilyen mértékben beilleszthetők voltak a politikai narratívába (pl.: Ady Endre, Kossuth Lajos). Gyakran az sem segített a helyzeten, ha történetesen helyi, kommunizmushoz kötődő személyekről nevezték el utcát. Amikor utcát nevezték el a három, az 1956-os véres sortűz után meglincselt ÁVH-s határőr tisztről¹⁹, azt (a későbbi elmondások alapján) a város lakosságának egy jelentős része (joggal) durva támadásnak érezte.²⁰

¹⁷ Hámán Katót, Móricz Imrét és Ságvári Endrét is. lásd: GYMSMGYL, XXXIII.527/2. június 6-i és GYMSMGYL, XXIII.527/8. VT VB 1957. szeptember 27-i jegyzőkönyve.

¹⁸ Például átnevezésre került az Angyal-köz is, noha a közterület nevének semmi köze sem volt a transzcendens világhoz. A név egy Angyal nevű fogadónak köszönhette nevét. Lásd: GYMSMGYL, XXIII.527/9. VT VB 1958. július 11-i ülésének jegyzőkönyve

¹⁹ GYMSMGYL, XXIII.527/9 VT VB 1958. január 24-i, valamint 1958.XXIII.527/9 VT VB 1958. szeptember 29-i ülésének jegyzőkönyve

²⁰ A túlélők visszaemlékezéseit egyrészt a Csicsai Ferenc – Papp Gyula (szerk.): In Memoriam – Mosonmagyaróvár 1956. október 26. című munka tartalmazza, melyben megtalálható annak a két polgári fórumnak a leírata, melyekben többen is felvetették az ÁVH-s tisztek ügyét is. Ezzel kapcsolatban feltétlenül meg kell jegyezni, hogy a mosonmagyaróvári sortűzzel kapcsolatos első polgári fórum megszervezésében nagy szerepet játszott egy, a Határőr Újságban 1989. május 22-én megjelent cikk, melyben a cikk szerzője, Horváth J. Ferenc a sortűz áldozatainak, szemtanúinak felelősségét firtatta, elsősorban a három határőrtiszt (Gyenes György, Stefkó József és Vági József) meglincselésével kapcsolatban. Lásd: Csicsai Ferenc – Papp Gyula (szerk.): In Memoriam – Mosonmagyaróvár 1956. október 26. Mosonmagyaróvár: Mosonmagyaróvár VMK – MDF helyi szervezete, 1990, 6.

Összegezve tehát, a helyi pártvezetés az utcaneveket ideológiai törekvések kifejezésre és népnevelésre kívánta felhasználni.²¹ Ennek következtében az utcanévhalózat oly erősen tükrözte a kommunista állam világnézetét, hogy az csak részleteiben maradhatott meg a rendszerváltozás után.

„A múltat végleg eltörölni” – mi történet a német személyekről elnevezett utcákkal?

Mielőtt rátérnék a német utcák problematikájára szeretném általánosságban tisztázni az ezzel kapcsolatban számomra felmerült kérdéseket. A legfontosabb probléma a témával kapcsolatban az volt, hogy tekinthető a német neveket viselő közterületek átnevezési hulláma egy egész, egységes folyamatnak, vagy érdekesebb lenne-e azt két részre osztanom. Az átnevezésekkel kapcsolatos érveléseket megvizsgálva e sorok írója észlelhető különbséget érzett az 1950 előtti és az 1950 utáni ügyekkel kapcsolatban. Míg előbbieknél a megváltoztatás szükségességének indoklásával kapcsolatban a hangsúly az adott személy nemzetiségén, németiségén volt, utóbbiaknál már vagyoni és társadalmi helyzetük volt a döntő. Az ok, amiért e folyamatot végső soron egy egészként ábrázolom, valamint beillesztem az 1945 és 1963 közötti átnevezési hullámba az az, hogy mindkét időszakban a városi közgyűlés és a tanács célja a lakosság számára közvetítendő politikai, propagandisztikus, – megkockáztatom – népnevelői üzenet célba juttatása volt.

A németiség egészen a svábok kitelepítéséig fontos szerepet játszott a város életében, emléküket az általuk létrehozott és vezetett cégek, ipari létesítmények és alapítványok is megőrizték (pl.: Kühne-mezőgépgyár, Ostermayer Óvoda stb.). A két városrész vezetői még az egyesülés előtt számos közterületet elnevezett a helyi németiség jeles képviselőiről – Mosonban teret neveztek el a Kühne gyár alapítójáról, Kühne Ederől és az üzem későbbi igazgatójáról Rauchbauer Károlyról, valamint a vagyonából kisdédóvót alapító gabonakereskedőről, Ostermayer Károlyról pedig utcát. Magyaróváron az asperni csata győztesének, Habsburg Károlynak a nevét a Károly utca őrizte, de leszármazottjáról, Habsburg-Tescheni Frigyes főhercegről, a világhírű költőről, Nicholas Lenauról, és Linhart György botanikusról, valamint Lucsony

²¹ Nikosz Beloianisz esetében („mert ott dolgozóink nagy része nap-nap után megfordul, és így mindig eszükbe jut Beloianisz elvtárs hősi élete és fokozódik a gyűlöletük gyilkosai ellen.”) ez teljes mértékben kikristályosodik lásd: fentebb ill.: GYMSMGYL, XXIII.527/3. VT VB, 1952. április 2-i ülésének jegyzőkönyve.

városrészben az egykori település utolsó bírójáról, Schweiffer Keresztélyről is neveztek el közterületet.²²

A helyi németiség tehát elsősorban a gazdasági és kulturális elitben töltött be fontos szerepet – gazdag gyártulajdonosok, kereskedők, nagygazdák voltak – Magyaróvár életében pedig fontos szerepet játszott az Osztrák-Magyar-Monarchia haderejének főparancsnoka, Frigyes királyi főherceg is, aki itt élt egészen 1936-ban bekövetkezett haláláig.²³ Paradox módon az első átnevezett utcák között szerepelt a róla elnevezett utca – a Frigyes királyi herceg utat 1945. október 10-én Szabadság útra nevezte át a közgyűlés.²⁴

A német nemzetiség a második világháborút követően súlyos helyzetbe került – országosan és helyi szinten egyaránt. A kitelepítési hullám elérte a mosonmagyaróvári németeket is. Mosonmagyaróváron ez 1946 májusáig zajlott le – az utolsó vonat május 20-án hagyta el a mosonmagyaróvári állomást. Jól mutatja a kitelepítések politikailag támogatott voltát, hogy a mentesítési kérelmek elbírálását nemcsak az MKP, hanem valamennyi párt elszabotálta. A kitelepítések hatására több mint ezer embernek kellett elhagynia otthonát.²⁵

Ilyen előzmények után tette meg az 1946. június 12-i ülésen Dr. Révy Dezső képviselőtestületi tag a fentebb már említett javaslatát – idézem: *„Dr. Révy Dezső megállapítja, hogy a közelmúltban a svábok kitelepítése – úgy ahogy megtörtént. De itt maradtak a svábok nevét viselő némethangzású utcanevek. Tehát, hogy még a látszata sem forogjon fenn annak, hogy itt még svábok vannak, utasítsa a képviselőtestület a polgármester urat, az érintett utcanevek összeírására és a tanács változtassa meg jó magyar hangzású nevekre.”*²⁶

Indítványát a közgyűlés egyhangúlag elfogadta, majd az ügyben eljáró bizottság annak megfelelően 1946 december 11-i ülésre öt közterület átnevezésére tett javaslatot. Az összeírt közterületek közül (Ostermayer Károly utca, Rauchbauer Károly utca, Lénau Miklós tér,

²² Lásd.: GYOPÁR Ferenc: Mosonmagyaróvár utcatörténete, 10, 72-73, 104, 107 ill. 110,

²³ BÖRÖNDI Lajos: „Várostörténeti Kronológia” 64, illetve uő.: „Mosontól Magyaróvár belvárosáig” 88-89. In: Böröndi Lajos (szerk.): „Város a Lajta partján. Mosonmagyaróvár”, Feketeerdő: BmegB Könyv-és Lapkiadó, 2008.

²⁴ Szintén ezen a közgyűlésen került átnevezésre a Horthy Miklós utca, mely visszakapta régi nevét, a Magyar utca elnevezést. lásd: fentebb, ill.: GYMSMGYL, XXII.601/1. VKT 1945. szeptember 24-i ülésének jegyzőkönyve.

²⁵ GYMSMGYL, XXII.601/2. VKT 1946. június 12-i ülésének jegyzőkönyve. Részlet Rujder János polgármester negyedévi beszámolójából: „Május hó második felében megtörtént a városból a sváb kitelepítés. A névjegyzéken szereplők mentesítés iránti kérelmeit a helyi Nemzeti Bizottság vette át [...] 2 napi munkája után a kommunista párt tagjai további tárgyalásokon nem jelentek meg, majd [...] a Nemzeti Bizottság többi tagja sem folytatta tovább munkáját [...]. A városból több mint 1000 ember lett kitelepítve, illetve települt ki önként.”.

²⁶ GYMSMGYL, XXII.601/2. VKT 1946. június 12-i ülésének jegyzőkönyve.

Linhart György utca, Schweiffer Keresztély utca) végül kettő változtattak meg – a Rauchbauer Károly utcát József Attila utcára, a Schweiffer Keresztély utcát pedig – ironikus módon – bíró utcára.²⁷

Mint említettem, a fenti átnevezések elsődleges oka a nemzetiségi hovatartozás volt. Ezt az okot a későbbiekben kiszorította a fent megnevezett személyek társadalmi háttere. Ezúttal, mint a kommunista ideológiával és az osztályharcral összeegyeztethetetlen elemek, kerültek a megmaradt német személyek bevét viselő nevű utcák a helyi hatalom célkeresztjébe. Fontos megjegyezni, hogy az 1946-ban összeírt „németes hangzású utcanevek” közül (a Linhart György utca kivételével) mindet átnevezték. Ez a folyamat gyorsan lezajlott – 1950-re valamennyi fent említett német utcának új nevet adtak.

1948. március 15-én került sor a Lénau Miklós tér átnevezésére – a tér új neve ’48-as tér lett.²⁸ 1950-ben három átnevezés történt. Április 13-án a Kühne-teret nevezték át 1919. március 21. térre – hangsúlyozva, hogy az osztályharc szellemében cselekedett a tanács.²⁹

Június 22-én az Ostermayer Károly utcát változtatták Malinovszki utcára, valamint (a praktikusság és egyszerűség jegyében) a Habsburg Károlyról elnevezett Károly utcát Marx Károly utcára. Az érvelésből ezúttal sem hiányoztak a politikai jelszavak és nyelvezet.³⁰

A németekről elnevezett utcák eltüntetésének oka végső soron az volt, hogy a helyi németiség alkotta az elit egy jelentős részét, így nemzetiségi és ideológiai szempontból egyaránt támadhatók voltak. Fontos kiemelni, hogy mindkét csoportban hangsúlyosan megjelentetett téma volt a „*damnatio memoriae*”, az emlékezetből való kitörlésnek szándéka. A helyi pártvezetés 1963-ig mindössze egy utcanevet „rehabilitált” – arra hivatkozva, hogy élő

²⁷ GYMSMGYL, XXII.601/2. VTK 1946. december 11-i ülésének jegyzőkönyve.

²⁸ GYOPÁR Ferenc: Mosonmagyaróvár utcatörténete, 72-73.

²⁹ GYMSMGYL, XXII.601/6. VTK 1950. április 13-i ülésének jegyzőkönyve. Idézet a jegyzőkönyvből: „A Kühne-tér nevének megváltoztatása már csak azért is szükséges, mert nevét a kizsákmányoló Kühne Lórántról kapta, Kühne-gépgyár volt tulajdonosáról. Képviselőtestületünk a kizsákmányolóknak még az emlékét is meg akarja szüntetni az által, hogy nevük az utcák és terek tábláiról eltünteti.” Érdekesség, hogy a tér névadója nem a jegyzőkönyvben említett Kühne Lóránt volt, hanem édesapja, Kühne Ede. Úgy tűnik ennek az információnak nem voltak birtokában a város vezetői – persze kérdéses, hogyha úgy lett volna, változtatott volna-e bármiben a közgyűlés döntésében. Vö.: GYOPÁR Ferenc, 1996, 107.

³⁰ GYMSMGYL, XXII.601/6. VTK 1950. június 22-i ülésének jegyzőkönyve. Idézet a jegyzőkönyvből: „Így kellett határoznunk, mert a régi utcanevek a régi kizsákmányoló társadalmi rendszer tőkéseire és korhadó, rothadó társadalmára emlékeztet. Az új utcanevek demokratikus fejlődésünket bizonyító és az emberi haladó harcoló valóban nagy humanisták nevét örökíti meg. Marx Károly a szocialista tudomány megalapítója, Malinovszki tábornok pedig hazánkat felszabadító dicső Vörös Hadsereg egyik nagy hadvezére, aki az Ostermayer utcán keresztül vezette csapatait be városunkba.”.

személyről közterületet nem ildomos elnevezni, a Rogyion Jakovlevics Malinovszkij marsall nevét viselő utca visszakapta az Ostermayer Károly utca elnevezést 1961-ben.³¹

A Lenin-út létrejötte

Meglehetősen érdekes úton jött létre a Lenin-út, mely Mosonmagyaróvár valaha volt leghosszabb útjának tekinthető. Az 1945-ös állapotok szerint a városon keresztül haladó Budapest-Bécs főút négyes tagoltságú volt – Moson városrészben haladt a Szent István király út, Moson és Magyaróvár közötti (akkor még beépítetlen) szakaszon a Frigyes királyi herceg útja terült el, Magyaróvár belvárosán a Széchenyi István út haladt keresztül, Magyaróvár külterületein pedig a Pozsonyi út. Az említett szakaszok jól kivehetően különültek el egymástól, általában tértől térig haladtak.³²

Az első átnevezésre 1945. október 10-én került sor, amikor a Frigyes királyi herceg utat Szabadság útra nevezte át a közgyűlés.³³ Viszonylag hosszú ideig nem történt egyéb átnevezés – noha a politikai változások valószínűsítették, hogy ez nem marad hosszú ideig így. Erre 1950. április 13-án került sor, amikor a Szent István király utat, a Szabadság utat, a Széchenyi István utat és a Pozsonyi utat egyesítették és Szabadság útra nevezték át.³⁴ Ezt a nevet csak 1951-ig – a pontos dátum kérdéses – viselhette, amikor is a városi tanács Lenin útra nevezte át a Szabadság utat.³⁵ Mivel ez az út fontos szerepet játszott a nemzetközi forgalomban, valamint mérete is tekintélyt parancsoló volt, a város „presztízs útjává” vált. A városi tanács nagy hangsúlyt fektetett a Lenin út díszítésére, takarítására, javítására, ilyen tekintetben elsőbbséget is élvezett a többi közterülettel szemben.³⁶ Az átnevezés módja miatt felmerülhet a gyanú, hogy ez az eljárásorozat akár a „lopakodó kommunizmus” egyik mintapéldája is lehetne,

³¹ GYMSMGYL, XXIII/527/12. VT VB 1961. december 22-i ülésének jegyzőkönyve. A döntés háttérét Garai Károly VB tag a következőképpen indokolta: „Malinovszky marsall körül nincs semmi baj, de a XXII. Sz.K.P. Központi Bizottság határozata alapján minden élő személyről elnevezett utcák, intézmények stb. neveit meg kell változtatni a személyi kultusz megszüntetése érdekében, tehát ez az oka annak, hogy Malinovszky u. nevét megváltoztatjuk.”

³² Lásd: GYOPÁR Ferenc: Mosonmagyaróvár utcatörténete, 19, 53, 58 ill. 114-115.

³³ GYMSMGYL, XXII.601/1. VKT 1945. szeptember 24-i ülésének jegyzőkönyve.

³⁴ GYMSMGYL, XXII.601/6. VKT 1950. április 13-i ülésének jegyzőkönyve. Az indoklás szerint: „[A kérdéses utak] az I. számú állami főközlekedési útnak a város belterületére eső szakasza, tehát egységes egészet képez. Emiatt a célszerűség is azt diktálja, hogy elejétől végéig neve is azonos legyen.” – mint ahogy fentebb is jeleztem, ez az út nem alkot egységes képet, és semmi ésszerű oka nem volt egyesítésének.

³⁵ GYOPÁR Ferenc: Mosonmagyaróvár utcatörténete, 19, 53, 58 ill. 114-115.

³⁶ lásd.: GYMSMGYL, XXIII/527/8 VT VB 1957. szeptember 27-i ülésének jegyzőkönyve

ugyanakkor fel kell arra hívnom a figyelmet, hogy az Frigyes királyi herceg útjának átnevezését valamennyi párt megszavazta, támogatta. Az 1950-es és 1951-es átnevezésekkel kapcsolatban már sokkal megalapozottabb a gyanú – főként amiatt, mert mindkét átnevezést az MDP nyújtotta be, hajtotta végre. Források híján ez azonban csak feltételezés.

A Sztálin-tér története

Ha leginkább meg szeretnénk érteni, hogy milyen mértékben és ütemben változott a kommunista államhatalom emlékezetpolitikai szemlélete a vizsgált 18 év alatt, akkor a Sztálin-tér történetét érdemes leginkább megfigyelni. A tér eredeti neve Vámház tér volt – a város egyik fontosabb csomópontja volt, ahol a Vasúti út, a soproni főút és a Budapest-Bécs főút találkoztak. Az első átnevezésre 1948. szeptember 22-én került sor – az MDP javaslatára Május 8-a térre változtatják a tér nevét.³⁷ Ezt a döntést – úgy tűnik – nem hajtották végre, mert az 1949-es jegyzőkönyvekben továbbra is Vámház térként hivatkoztak a kérdéses közterületre (ez természetesen nem jelenti azt, hogy a VB és a tanács tagjai ne hivatkoztak volna rendszeresen az új nevű közterületekre a régi neveiken – ez rendszeresen előfordult. Ugyanakkor a véghatározatokban az adott közterület aktuális nevét vezették fel – 1949-ben a „Május 8-a tér” elnevezés nem szerepel sem a jegyzőkönyvben, sem a háttérdokumentumokban).

1949. december 21-én, Sztálin születésnapján, a megyei alispán utasítására³⁸ Juhász Lajos polgármester ünnepélyes keretek között leleplezte a Sztálin-tér névtáblát. A közgyűlés határozata egyhangú volt³⁹ – ekkor már csak az MDP szempontjainak megfelelő képviselők ültek a testületben. A közterület neve egészen 1956-ig nem változott, azonban a forradalom és a Szovjetunióban végbemenő változások hatására a városi tanács egy jelentős része számára a Sztálin-tér elnevezés kényelmetlenné vált. 1956. december 28-án Pál Sándor VB tag kezdeményezte, hogy a teret nevezzék át Kossuth Lajos-térre. Indoklásában a névváltoztatást, mint a városi lakosság közös óhajaként mutatta be, melyet végül a VB el is fogadott.⁴⁰ Az

³⁷ GYMSMGYL, XXII/601/2. VKT 1948. szeptember 22-i ülésének jegyzőkönyve.

³⁸ GYMSMGYL, 54/kg/7582/pm/1949. - GYMSMGYL, XXII/601/5. VKT 1949. december 21-i ülésének háttérdokumentuma

³⁹ GYMSMGYL, XXII/601/5. VKT 1949. december 21-i ülésének jegyzőkönyve

⁴⁰ GYMSMGYL, XXIII/527/7. VT VB 1956. december 28-i ülésének jegyzőkönyve. Pál Sándor szűkszavú indoklása így hangzott: „Városunk lakossága részéről az az óhaj merült fel, hogy a Sztálin tér nevét változtassuk meg”. Pál Sándor munkástanácsbeli tag volt, ez alapján valószínűsíthető, hogy ez az „óhaj” valós igényeken alapulhatott.

ügyben fordulat 1957. áprilisában következett be. Április 4-én Pál Sándort „plakátügy” miatt letartóztatták (később börtönbe is került). Április 12-én a VB határozatot hozott arról, hogy Pál Sándort fegyelmissel zárják ki a bizottságból, majd még ugyanazon ülésen a tér „visszakapta” a Sztálin-tér nevet (Kossuth Lajost az addigi Vasúti út átnevezésével „kárpótolták”).⁴¹

A tér régi-új elnevezését egészen 1961. december 8-ig megtartotta, amikor is Kovalszky Sándor tanácselnök javaslatára Kapu Lajos térre nevezték azt át. Kovalszky a benyújtás indoklásaként a „dolgozók kérését” hozta fel, hasonlóan Pál Sándorhoz (a dolog egyetlen szépséghibája az volt, hogy a tanács elnöke 1955-től, megszakítás nélkül Kovalszky volt, tehát az összes átnevezés az ő nevéhez fűződött).⁴²

A térrel kapcsolatos átnevezési kísérletek jól mutatják, hogy a helyi tanács hogyan próbált egyensúlyozni a központi irányvonal és a helyi igények között – ugyanakkor, ha szembekerült a központi akarattal, akkor annak a helyi érdekek látták a kárát, nemcsak közterületnévvel kapcsolatos ügyekben, de a VB tagság személyzeti ügyeiben is.⁴³

„Ahol gyalulnak, ott hullik a forgács” – hibák és malőrök

Természetesen ily mértékű átszabását az utcaneveknek nem lehetett hibák nélkül végrehajtani. Mind a Tanács, mind a Végrehajtó Bizottság elkövetett számos hibát munkája során. A teljesség igénye nélkül csak párat mutatnék be. Egyrészt rendszeresen előfordult, hogy a kérdéses közterületek neveit felcserélték, hibásan hivatkoztak rá.⁴⁴ Tekintve, hogy ez manapság is elő szokott fordulni (erre talán a legjobb példa a budapesti Moszkva-tér – Széll Kálmán-tér elnevezések keveredése), ezt nem tekintettem súlyos hibának.

A jegyzőkönyv így folytatódott: „A végrehajtóbizottság egyhangúlag az alábbi határozatot hozta: Elhatároztuk, hogy a Sztálin teret Kossuth Lajos térre változtatjuk át. [...]”.

⁴¹ mindkét ügyet a GYMSMGYL, XXIII/527/8. VT VB 1957. április 12-i ülésének jegyzőkönyve tartalmazza.

Mindkét ügyet egyhangúlag fogadta el a VB.

⁴² GYMSMGYL, XXIII/527/12. VT VB 1961. december 8-i ülésének jegyzőkönyve

⁴³ Nemcsak a fent említett Pál Sándor ügyét lehet erre példaként felhozni. 1956-ban több, addigi VB tagot eltávolítottak pozícióikból. Ezen volt tagok visszavételére a győri pártszervezet utasította a mosonmagyaróvárit, mely – rövid tiltakozást követően – általában engedett. Külön megjegyzendő, hogy ezen tagok feltűnnek, mint javaslattevők egyes utcaelnevezési ügyekben. Erre egy jó példa Fekete Frigyes VB tag tevékenysége, aki megyei utasításra került vissza a Végrehajtó Bizottságba 1957. augusztus 2-án, szeptember 17-én pedig javaslatot tett az egyik név nélküli utca Ságvári Endréről való elnevezésére. Lásd: GYMSMGYL, XXIII/527/8. VT VB 1957. augusztus 2-i és szeptember 27-i üléseinek jegyzőkönyveit.

⁴⁴ Például: GYMSMGYL, XXIII/527/11. VT VB 1960. június 10-i ülésének jegyzőkönyve – az VB titkár a Marx Károly utcára Károlyligetként hivatkozott

Sokkal komolyabb hibának vélem azt, hogy a VB tagjai gyakran nem voltak tisztában azzal, hogy mennyi nincs neve. Erre a legjobb példa a már fentebb is említett az 1959. évi népszámlálási fiasco. Az eset meglehetősen abszurd módon zajlott. A város vezetőinek figyelmét a népszámlálási biztos hívta fel – összesen három alkalommal – arra, hogy egyes közterületeknek nincsenek nevei. A VB egy hónap alatt 35 új utcanevet fogadtatott el,⁴⁵ ami azt jelzi számomra, hogy ez a hatalmas mennyiségű név nélküli utca legalább fél évtizedig halmozódhatott fel.

Előfordult az is, hogy a káosz miatt, mely az átnevezésekkel járt, az utca-és intézménynévtáblák kihelyezéséért felelős Műszaki osztály gyakran nem győzte elvégezni a munkát – ennek eredményeként gyakori volt az, hogy régi névtáblák szerepeltek az új nevű utcákban, intézmények falán.⁴⁶

Arra, hogy mennyire volt képlékeny az újonnan létrejött rendszer, csak egy példát hoznék. A város vezetése 1960-ban szembesült azzal, hogy korábbi, még 1941-ben elkészített várostérképe⁴⁷ menthetetlenül elavult. Emiatt 9000 korabeli forintért új térképet készítettek (melyről 100 darab másolatot is készítettek).⁴⁸ Ez a térkép azonban csak egy évig tükrözhetette a valóságot – 1961 decemberében (a Malinovszkij tábornokról és Sztálinról elnevezett közterületek átnevezésével) már meghaladottnak számított.

Összegzés

Tanulmányomat azzal kezdtem, hogy a közterületek neveit összetett funkciójuk rendszeresen az emlékezetpolitikai törekvések célpontjává tette. A 20. század, melyben a totalitárius diktatúrák deklarált céljukká tették a múlt újraírását, magával hozta a különböző átnevezési hullámokat is. Nem volt ez másként Magyarországon – és így Mosonmagyaróváron sem. Azt, hogy az új közterületneveket politikai alapokon fogadtatták el, vagy hogy azt népszerűsítésre és

⁴⁵ GYMSMGYL, XXIII/527/10. VT VB 1959. május 8-i, július 3-i és július 31-i üléseinek jegyzőkönyvei

⁴⁶ GYMSMGYL, XXIII/527/2. VT VB 1951. május 16-i ülésének jegyzőkönyve

⁴⁷ megtekinthető: <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/35603/view/?bbox=-1509%2C-8278%2C7651%2C-78> (utolsó elérhetőség: 2020.06.02.)

⁴⁸ GYMSMGYL, XXIII/527/11. VT VB 1960. április 15-i ülésének jegyzőkönyve

politikai üzenet célba juttatására akarta felhasználni, a városi tanács egyáltalán nem próbálta leplezni – érvelésében már-már büszkélkedett is vele.⁴⁹

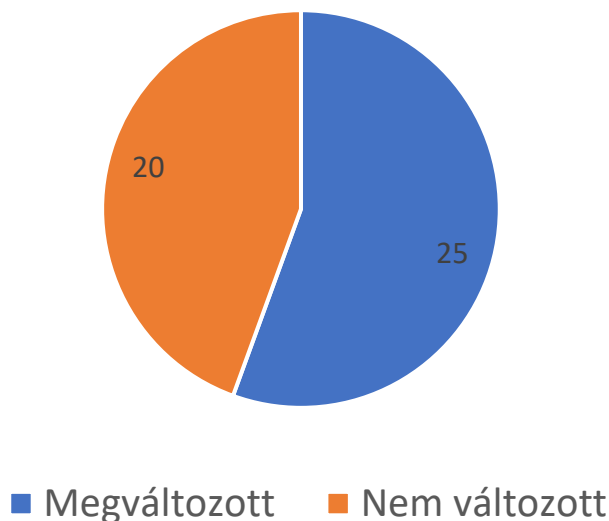
Ugyanakkor az utcanevek átnevezése esetén a térfoglalás nemcsak szellemi síkon történik meg – a térfoglalás szükségképpen fizikai is, mely nemcsak térképeken jelenik meg, hanem benyomul a lakosok magánszférájába is – elég a személyes dokumentumokon megadott lakhely címére, valamint a levelezőlapokra gondolni.

Végül ki kell emelnem, hogy a létrejövő utcahálózat neveit tekintve teljesen mesterséges, aktuálpolitikai rendszer volt, mely kvázi „idegen testet” képzett. Ezt mi sem mutatja jobban, mint az a tény, hogy a 45 ideológiai indíttatásból el-vagy átnevezett közterületek közül 25-nek változtatták meg a nevét 1990 óta – ez a vizsgált korszak tekintetében 55%-ot jelent. Egyedül azok az utcák tartották meg nevüket, melyek olyan nevet viseltek, mely beilleszthető volt az új rendszer értékrendjébe is (pl.: József Attila, Ady Endre, Kossuth Lajos, Alkotmány utca stb.).⁵⁰ Végző soron megállapítható, hogy oly nagy mértékben szolgálta ki a pártállami rendszer ideológiáját, hogy annak megszűnésével neki is meg kellett szűnnie.

⁴⁹ ez főleg az 1950-es évekre volt jellemző, a '40-es és '60-as évekre ugyan jellemző volt az ideológiai nyelvezet, de szövegezésük valamivel visszafogottabb volt.

⁵⁰ Természetesen a rendszerváltozást követő át-és visszanevezési hullámok sem mentek (mehettek) végbe hibák nélkül. Voltak olyan utcák, melyeket nem lehetett visszanevezni, mert a személy vagy a fogalom, akiről (vagy amiről) a nevüket kapták komoly mértékben részei a köztudatnak. Ezzel kapcsolatban lásd: BEREKSZÁSZI Balázs: Mosonmagyaróvár közterületi névváltozásai a rendszerváltás óta. című tanulmányát.

Ideológiai indíttatásból el-vagy átnevezett utcák sorsa a rendszerváltás után

5. ábra: Az ideológiai indíttatásból el-vagy átnevezett utcák sorsa a rendszerváltás után (összeállítva Beregszászi Balázs: Mosonmagyaróvár közterületi névváltozásai a rendszerváltás óta c. tanulmánya alapján)

Felhasznált források

- Mosonmagyaróvár megyei város közgyűlési jegyzőkönyvek 1945-1950. Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson -Sopron Megye Győri Levéltárának Mosonmagyaróvári Fióklevéltára XXII.601/1-XXII.601/6
- Mosonmagyaróvári Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei 1950-1963. Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson -Sopron Megye Győri Levéltárának Mosonmagyaróvári Fióklevéltára, XXIII.527/1-XXXIII.527/14
- Gyopár Ferenc: Mosonmagyaróvár utcatörténete (gépirat). Huszár Gál Könyvtár, Helyismereti gyűjtemény, lezárva: 1995.

Felhasznált Irodalom

- Hannah Arendt: *A totalitarizmus gyökerei*. Fordította: Braun Róbert, Seres Iván, Erős Ferenc, Berényi Gábor. Budapest: Európa Kiadó, 1992. Eredeti mű: Hannah Arendt: *The Origins of Totalitarianism*. New York: Schocken Books, 1951.

- Beregszászi Balázs: „Mosonmagyaróvár közterületi névváltozásai a rendszerváltás óta”, In.: Böröndi Lajos (szerkesztő): „Város a Lajta partján. Mosonmagyaróvár” Feketeerdő: BmegB Könyv-és Lapkiadó, 2008.
- Böröndi Lajos: „Várostarténeti kronológia”, In uő, „Város a Lajta partján. Mosonmagyaróvár”, Feketeerdő: BmegB Könyv-és Lapkiadó, 2008.
- Böröndi Lajos: „Mosontól Magyaróvár belvárosáig”, In uő, „Város a Lajta partján. Mosonmagyaróvár”, Feketeerdő: BmegB Könyv-és Lapkiadó, 2008.
- Robert Conquest: *Kegyetlen évszázad*. Fordította: Árokszállási Zoltán. Budapest: Kairosz Kiadó, 2003. Eredeti mű: Robert Conquest: *Reflections on a Ravaged Century*, New York, W. W. Norton & Company, 1999.
- Csicsai Ferenc – Papp Gyula (szerkesztők): *In Memoriam – Mosonmagyaróvár 1956. október 26.* Mosonmagyaróvár: Mosonmagyaróvár VMK – MDF helyi szervezete, 1990.
- Pótó János: „Terek és nevek. Köztérelnevezések a szimbolikus politika tévútjain.” *Történelmi Szemle*, 2012. 1. szám, 161-173.
- Ungváry Krisztián – Tabajdi Gábor: *Budapest a diktatúrák árnyékában – Titkos helyszínek, szimbolikus terek és emlékhelyek a fővárosban*. Budapest: Jaffa Kiadó, 2012.